

СТАН СФОРМОВАНОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається стан сформованості лексичної сторони мовлення в дітей молодшого шкільного віку та покращення стану мовленнєвої діяльності дітей під дією корекційного впливу

Ключові слова: діти з затримкою психічного розвитку, стан мовлення, молодший шкільний вік, імпресивне мовлення

The article considers the state of formation of the lexical side of speech in children of primary school age and the improvement of the state of speech activity of children under the influence of corrective influence.

Key words: children with mental retardation, speech condition, primary school age, impressive speech.

Затримка психічного розвитку у дітей молодшого віку є однією з актуальних проблем як у педагогіці, так і в психології. До теперішнього часу це питання фактично залишається мало розробленим і актуальним.

Клінічні і нейропсихологічні дослідження, проведені рядом авторів (Т.А.Власова., М.С. Певзнер, К.С.Лебединська, В.І.Лубовський та інші.) виявили відставання у становленні мовлення дітей із ЗПР, низьку мовленнєву активність, недостатність динамічної організації мовлення. В цих дітей спостерігається обмеженість словника, не сформованість неповноцінності лексичних понять, низький рівень узагальнень, недостатність словесної регуляції дій, відставання в розвитку контекстного мовлення; істотно запізнюється розвиток внутрішнього мовлення, що утруднює формування прогнозування, саморегуляції в діяльності.

На рівні імпресивного мовлення відмічаються ускладнення у розумінні складних, багатоступеневих інструкцій, логіко-граматичних конструкцій, діти не розуміють зміст оповідань, ускладнений процес декодування текстів, тобто ускладнений процес сприйняття та розуміння змісту оповідань, казок, текстів для переказу. В мовленні дітей із затримкою психічного розвитку рідко зустрічаються прикметники, прислівники, обмежене використання дієслів [1].

У сучасних умовах з урахуванням вищезазначеного особливу соціальну і педагогічну значущість набуває проблема доцільності і ефективності диференційованих форм організації навчання. Однією з найгостріших проблем є визначення критеріїв відбору таких дітей у класи і групи, де були б створені необхідні умови для їх успішного навчання, а надалі - і соціального пристосовування.

Практика і наукові дослідження показали, що однією із причин невстигаємості учнів початкової школи є порушення усного і писемного мовлення, які утруднюють правильне оволодіння читанням і грамотним письмом. У спеціальних дослідженнях, проведених в лабораторії НІІ дефектології АПН України, було встановлено зв'язок між станом мовленнєвого розвитку дитини та можливістю засвоєння нею шкільних знань. Виявлено, що 1/3 учнів з дефектами мовлення є невстигаючими або слабо встигаючими з рідної мови. Це, перш за все діти, у яких недостатня слововимова поєднується з недорозвитком процесів формоутворення. При цьому спостерігається не тільки порушення чіткої вимови мовлення, але і аномальне оволодіння звуковим складом слова.

Сутність і значення логопедичного впливу полягає в тому, щоб засобами спеціальних корекційних вправ сформувати у дітей із затримкою психічного розвитку

навички логічно-послідовного, емоційно-виразного монологічного мовлення, поширити їх коло уявлень про оточуючий світ, стимулювати розвиток творчої мовленнєвої активності, словесно-логічного мислення, що сприятиме розвитку їх пізнавальної сфери і знань підвищить їх можливості до успішного навчання в школі.

При організації корекційно-розвивальної роботи на логопедичних заняттях з учнями, які мають не різко виражену ЗНМ необхідно триматися певної послідовності її етапів: 1- етап – нормалізація звукової сторони мовлення; 2- етап – заповнення прогалін у розвитку лексико-граматичних особливостей мовлення; 3- етап – формування зв'язного мовлення [2].

Нами було проаналізовано стан розвитку лексичної сторони мовлення у дітей з ЗПР у кількості 10 осіб, віком 7 років. Контрольна група дітей складалася з 10 учнів ЗОШ аналогічного віку. З метою дослідження мовлення, яке безпосередньо пов'язано з мисленням, було здійснено дослідження вищих психічних функцій за блоком методик, які розподілилися наступним чином:

I Блок складають завдання на узагальнення змістовного матеріалу на вербальному сприйнятті. Він складається з завдань

- 1 завдання – “Узагальнення понять.”
- 2 «четвертий зайвий»
- 3 завдання – “ Чим схоже та несхоже”
- 4 завдання – “Словник визначення слів.”

II Блок складають завдання, спрямовані на вивчення здатності розкривати причинно – наслідкових зв'язки

- 1 завдання – “Розуміння змісту загадки.”
- 2 завдання – “Розуміння змісту оповідання з підтекстом.”
- 3 завдання – “Запам'ятовування тексту та умовиводи.”
- 4 завдання – “Складання деформоване речення.”

III Блок завдання на визначення рівня розвитку фонематичних умінь.

- 1 завдання – “Визначення слова з певним звуком у різному темпі”
- 2 завдання – “Складання слів з почутих звуків.”
- 3 завдання – “Визначення позиції певного звука в слові.”

IV Блок складають завдання, спрямовані на вивчення здатності розкривати причинно – наслідкові зв'язки

- 1 Завдання – “Об'єднання за змістом серію сюжетних картинок.”
- 2 завдання – “Розуміння змісту сюжетної картинки.”

Нами були проаналізовані дані дослідження дітей молодшого шкільного віку контрольної та експериментальної групи. За цими даними ми дали якісну оцінку їх відповідям. Маємо такі результати:

Якісна характеристика дітей експериментальної групи.

В процесі дослідження з усіма дітьми поступово встановлювався особистісний контакт, їхня поведінка характеризувалася скованістю, сором'язливістю, вони потребували постійних заохочень.

Цікавість до дослідження має епізодичний характер у кожної дитини, інтерес підсилювався на завданні третього блоку, де потрібно було визначити слово з певним звуком. Це завдання носить ігровий характер і воно є підтвердженням тому, що у дітей із ЗПР переважають ігрові інтереси. Ще вони охоче сприймали завдання четвертого блоку, зміст яких мав наочне відображення.

Дуже важким завдання виявилось на розуміння прихованого змісту тексту. Всі діти хвилювалися за дівчинку, що вона отруїться, не розуміли її добрих намірів щодо матері. Рівень вербальної пам'яті на середньому рівні, їм знадобилося приблизно по 5 повторів, щоб вони відтворили весь текст. Із завданням на складання деформованого речення добре впоралися 5 учнів, змогли скласти всі два речення, двоє склали тільки по одному, а троє взагалі не змогли відтворити жодного.

Завдання на визначення у слові певного звуку приймалося із задоволенням і виконувалося добре. Проте завдання на складання слів з почутих звуків змогли правильно відтворити тільки 2 дитини, а для всіх інших воно було занадто складним, вони склали тільки слово із трьох звуків.

Дитина з повноцінним інтелектуальним розвитком, яка за певних обставин не знає і не вміє того, що знають однолітки, все ж таки багато має чогось свого, здобутого у власному досвіді. І це створює для неї ті стартові умови, які забезпечують початок успішного навчання в школі.

У дітей із ЗПР через певну несформованість пізнавальних процесів знання та уявлення про навколишній світ значно вужчі, а головне – менш систематизовані й осмисленні, що значно зменшує можливості користування наявними знаннями. Це ставить їх у значно гірші умови на початку навчання.

Проте ми бачимо суттєві відмінності у якісній характеристиці результатів дослідження дітей контрольної групи.

У процесі дослідження з дітьми легко встановлювався особистісний контакт, вони охоче спілкувалися, були тактовні і впевнені у собі. Інтерес до дослідження у них був стійкий, виразний вони зацікавленні самим процесом дослідження.

Вправи на узагальнення понять, та виключення четвертого зайвого виконували вірно, без додаткового часу на міркування.

На основі проведеного дослідження було уточнено базисну мовну компетенцію (в її лексичній ланці), психологічні механізми формування мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку; проаналізовано і апробовано методику діагностики стану сформованості лексичної семантики у дітей із затримкою психічного розвитку, що дало змогу виявити відхилення у мовленнєвому розвитку зазначеної категорії дітей, уточнити психологічні механізми, що лежать в їх основі; результати дослідження, проведеного за зазначеними методиками, свідчать про системне порушення лексичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного мовлення, проявляється:

- недоліками засвоєння родових понять, визначення найголовніших спільних ознак предметів;

- труднощами у відтворенні деформованого речення;

- низьким рівнем практичних узагальнень;

- труднощами в утриманні інструкції та відтворенні грамотного логічно-послідовного мовлення.

4. В результаті корекційно-розвивального відзначена позитивна динаміка у формуванні лексичної сторони мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. До проведення корекційних заходів рівень сформованості лексичної семантики в середньому становив 0, 8 балів (середній рівень). Після корекції цей показник збільшився у 0,7 балів (високий рівень). За даними можна побачити, що рівень сформованості лексичних понять у дітей експериментальної групи після корекції майже збігається із результатами дослідження контрольної групи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борякова Н.Ю. Психологические особенности дошкольников с задержкой психического развития.// Школьный психолог, 2003. - №2.- С.14

2. Трофимова В.Н. Коррекционно–развивающая работа на логопедических занятиях с учащимися, имеющими НВОНР // Школьный логопед, 2005. - № 1. – С.44 –53.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Яковлева С.Д.